

Aštuntoji tarptautinė mokslinė konferencija *Prof. Jono Puzino skaitymai:* „Ankstyvosios priešistorės paminklaviečių peržiūra: senosios medžiagos vertinimas, naujų teorijų kūrimas“

(skiriama habil. dr. Rimutės Rimantienės 95-am gimtadieniui)

Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto Archeologijos katedra, tęsdama ilgametę tradiciją, 2015 m. rugsėjo 17–19 d. surengė aštuntąją tarptautinę mokslinę konferenciją *Prof. Jono Puzino skaitymai: „Ankstyvosios priešistorės paminklaviečių peržiūra: senosios medžiagos vertinimas, naujų teorijų kūrimas“*, skirtą habil. dr. Rimutės Rimantienės 95-am gimtadieniui (*The 8th International Scientific Readings of Prof. J. Puzinas: Revision of Early Prehistoric Sites: Verifying Old Material, Creating New Theories* (dedicated to the 95th birthday of Hab. dr. Rimutė Rimantienė)). Šįkart tarptautinė konferencija buvo skirta Rimutės Rimantienės mokslinei veiklai paminėti, todėl pasirinkta svarbiausia šios mokslininkės veiklos sritis – ankstyvosios priešistorės tyrimai. Mokslinis renginys subūrė tyrėjus iš Lietuvos ir gretimų šalių: Baltarusijos, Estijos, Latvijos, Lenkijos ir Rusijos, kurie aktyviai dalijosi savo atradimais tiek naujomis ir mažai tyrinėtomis temomis, tiek jau seniau gyvildentomis, tačiau iš naujo įvertintomis problemomis. Paminėtina, kad ankstyvosios priešistorės tematika yra gana populiari ir dažnai aptariama bei analizuojama įvairiuose moksliniuose leidiniuose, tačiau šio laikotarpio tyrimams skirtos tarptautinės konferencijos, organizuotos mūsų šalyje, teko laukti net 11 metų.

Konferencijoje, vykusioje anglų kalba, 14 pranešimų perskaitė 25 Baltijos regione ir už jo ribų savo darbais žinomi mokslininkai bei jaunosios kartos atstovai. Renginys pagal pranešimų tematiką chronologiškai buvo padalytas į dvi dalis po dvi sesijas kiekvieną dieną. Be to, konferencijos metu buvo pristatyti keturi penkių jaunųjų mokslininkų (doktorantų) iš Lietuvos ir Baltarusijos standiniai pranešimai įvairiomis priešistorinių laikų archeologijos tyrimų ir archeologijos istorijos temomis: Maryia Tkachova (Baltarusijos

istorijos institutas), „Neolitinė Hronaū 3 gyvenvietės keramika: naujas požiūris į duomenis“ (*Neolithic pottery from Hronaū 3 settlement: A new look at the material*); Gvidas Slah ir Tomas Rimkus (Klaipėdos universitetas), „Titnaginiai peiliai: eksperimentinė prieiga“ (*Flint knives: An experimental approach*); Eglė Marcinkevičiūtė (Vilniaus universitetas), „Naujas požiūris į neolitinės Dubičių mikroregiono paminklavietes naudojant GIS“ (*A new perspective on Neolithic sites of Dubičiai microregion using GIS*); Gabrielė Gudaitienė (Vilniaus universitetas), „R. Rimantienė: gyvenimas, paskirtas priešistoriui“ (*R. Rimantienė: A life-long commitment to Prehistory*).

Konferenciją sveikinimo kalba pradėjo Vilniaus universiteto Archeologijos katedros vedėjas Albinas Kuncevičius – palinkėjo kolegoms geros darbinės nuotaikos ir sklandžių bei įdomių pranešimų. Po sveikinimo buvo perskaitytas Adomo Butrimo (Vilniaus dailės akademija) pranešimas „Rimutė Rimantienė – Lietuvos akmens amžiaus tyrimų mokyklos įkūrėja“ (*Rimutė Rimantienė – the establisher of Lithuanian Stone Age Research School*), skirtą trumpai apžvelgti R. Rimantienės biografiją ir mokslinę veiklą. Šiame pranešime paminėti pagrindiniai habilituotos daktarės tyrinėti archeologiniai objektai, išleistos monografijos ir kitos svarbiausios publikacijos, akcentuotas neeilinis gebėjimas kalbėti daugeliu Šiaurės Europos kalbų ir nenuilstamos pastangos palaikyti ryšius su kitų šalių specialistais. Ilgametė korespondencija, kelionės į užsienio kraštų mokslo institucijas bei renginius ir dėl to susidaręs ypač platus akiratis lėmė mokslininkės profesionalumą ir tarptautinį pripažinimą.

Viešnia iš Latvijos – Ilga Zagorska (Latvijos istorijos institutas) – pranešime „Naujausi vėlyvojo

paleolito tyrimai Latvijoje“ (*New research on Late Palaeolithic in Latvia*) pateikė naują Latvijoje rastų seniausių archeologinių radinių vertinimą, kuriam nemažą įtaką turėjo pastaruoju metu atlikto ankstyvųjų kaulinių žeberklų bei ne per seniausiai surasto raginio Liungbiu tipo kaplio / kirvio radiokarboninio datavimo rezultatai. Kolegų „teismui“ taip pat pateiktas siek tiek patikslintas Latvijos pirminio apgyvendinimo vaizdas, nagrinėtas šio proceso panašumas ir sinchroniškumas su finalinio paleolito–ankstyvojo mezolito etnokultūriniais procesais Lietuvos teritorijoje.

Rusijos archeologas Mikhailas Zhilinas (Archeologijos institutas, Maskva) pranešime „Aplinkos pokyčiai ir pragyvenimo strategijos mezolite centrinėje Rusijoje“ (*Environmental changes and subsistence strategies in the Mesolithic of Central Russia*) analizavo įvairių mezolito kultūrų, identifikuojamų Rusijos europinės dalies šiaurės lygumose, titnaginių ir kaulinių bei raginių dirbinių inventorių. Autorius pateikė savo išvalgas ir nuomonę apie medžioklės ir žvejybos įrankių naudojimą, taip pat aptarė ir pakomentavo šio laikotarpio gyvenvietėse surinktos ir analizuotos zooarcheologinės medžiagos statistinius duomenis. Pateiktas mezolitinių kultūrų adaptavimosi prie pakitusios gamtinės aplinkos vertinimas. Įdomi yra ir tyrėjo mintis, kad mezolito epochoje skyrėsi tik pagal skirtingą kultūrinę tradiciją pasigaminti medžioklės įrankiai, o ne pačios medžiojamų gyvūnų rūšys.

Antrąją pirmosios dienos sesiją pradėjo archeologas iš Estijos Kaarelas Sikkas (Tartu universitetas). Jis savo pranešime „Akmens naudojimas mezolito ir neolito ugniavietėse Estijos teritorijoje“ (*The use of stones in the Mesolithic and Neolithic fireplaces on Estonian territory*) kalbėjo apie kelerius metus vykdomą tyrimą, skirtą akmens amžiaus ugnies kūrenimo vietų statistinei analizei ir jos teikiams galimybėms. Tyrėjas išskyrė keletą akmens amžiaus gyvenvietėms būdingų ugniaviečių ir židinių tipų, pateikė savo pastebėjimus apie tam tikras židinio struktūros įrengimo tendencijas ir jų kaitą mezolito ir neolito laikotarpiu.

Doktorantė Gabrielė Gudaitienė (Vilniaus universitetas) pranešime „Iš naujo atrasta finalinio paleolito–ankstyvojo mezolito Pabartonių gyvenvietė Neries parkrante“ (*Rediscovering the Final Palaeolithic – Early Mesolithic at Pabartoniai, a site on the River Neris*) pateikė pastarųjų kelerių metų kasinėjimų Pabartonių gyvenvietėje preliminarious duomenis ir rezultatus.

Analizuota archeologinio objekto daugkartinio apgyvendinimo problema ir kai kurie kiti klausimai, susiję su tyrinėtose vietovėse archeologinės ir archeobotaninės medžiagos interpretavimu.

Doktorantas Aliaksandras Vashanau (Baltarusijos istorijos institutas) pranešime „Kudlajevkos kultūros Kul 1 paminklavietės titnaginys inventorių (pietryčių Baltarusija)“ (*Flint materials of Kudlajevka culture from the Kul 1 site (South-Eastern Belarus)*) analizavo naujausią šios gyvenvietės tyrimų medžiagą ir pateikė galimą jos interpretaciją. Glaustai aptarti objekto geografinės padėties, būdingo titnaginio inventoriaus ir chronologijos pagrindiniai aspektai. Taip pat analizuoti įvairūs Kudlajevkos kultūros išplitimo regione ir gretimų kultūrų įtakos niuansai.

Konferencijos pirmosios dienos programą užbaigė Egidijus Šatavičius (Vilniaus universitetas) pranešimu „Perėjimas iš mezolito į neolitą Rytų Lietuvoje“ (*Transition from Mesolithic to Neolithic in East Lithuania*), kuriame nagrinėtos aktualios mezolito ir neolito periodų sandūros problemos ne tik Lietuvoje, bet ir visame Rytų Baltijos regione. Pranešime buvo pateiktos ir vertintos įvairių mūsų šalies ir gretimų kraštų archeologų nuomonės apie keramikos gaminių atsiradimą ir plitimo būdus Lietuvoje, taip pat buvo pristatyta ir analizuota naujausia tyrimų medžiaga iš mokslininko tyrinėtų keleto Rytų Lietuvos gyvenviečių, paremta gausiais ¹⁴C datavimais. Tyrėjas iškėlė hipotezę, kad pirmieji keramikos dirbiniai į Lietuvos teritoriją galėjo patekti kartu su ilgesnį laiką iš Valdajaus aukštumos regiono importuota titnago žaliava pačioje VI tūkst. pr. Kr. pradžioje.

Išklause pirmosios dienos pranešimus, konferencijos dalyviai vyko į Lietuvos nacionalinį muziejų, kur veikiančios archeologinės ekspozicijos patalpose, tarp išspūdingiausių mūsų kraštą reprezentuojančių priešistorinių dirbinių, turėjo galimybę susipažinti su plačiau tyrinėtų archeologinių gyvenviečių radinių kolekcijomis iš Vakarų (Daktariškės 5, Šventoji 2/4), Pietų (Dubičiai 2 ir 3, Kabeliai 2, Margiai 1 ir 5, Papiškės 4) ir Rytų (Žemaitiškė 2) Lietuvos. Tą patį vakarą A. Kuncevičius su G. Gudaitiene bei viešniomis iš Latvijos I. Zagorska ir I. Loze lankėsi pas R. Rimantiene ir dalijosi atsiminimais bei vykstančios konferencijos išpūdziais.

Antrosios dienos programą pradėjo kolegės iš Lenkijos Andrzejus Michałowski, Przemysławas

Niedzielskis, Milena Teska ir Marta Krzyżanowska (Priešistorės institutas, Poznanė) pranešimu „Geochemoarcheologiniai keramikos požymiai, kaip šaltinis amžiaus kultūrinei įvairovei pažinti“ (*Geochemoarchaeological indicators of pottery as a source for understanding the cultural diversity of age*). Tyrėjai pristatė naujai vykdomo projekto pagrindines gaires ir svarbiausius metodinius bei metodologinius aspektus. Šiuo projektu siekiama atsakyti į kelis pagrindinius klausimus: kaip nauji žmonės keičia keramikos gaminių tradicijas ir ar, keičiantis kultūroms, ateina nauji gyventojai, ar pasikeičia tik gamybos tradicijos? Taip pat glaustai aptarti projekto metu gauti pirmieji preliminarūs rezultatai. Po pranešimo, užduodant klausimus, keletas konferencijos dalyvių nurodė, kad panašūs tyrimai atliekami ir Lietuvoje, pasidalijo vykdytų tyrimų patirtimi.

Maximas Charniauskis (Baltarusijos istorijos institutas) prezentacijoje „Virvelinės keramikos kultūros įtaka Baltarusijos ežerų teritorijoje (remiantis Kryvinos mikroregiono durpyno duomenimis)“ (*The influences of materials of Corded Ware culture in Belarusian Lakeland (on the ground of Kryvina peat-bog microregion)*) analizavo ir lygino Usviatų bei Šiaurės Baltarusijos archeologinių kultūrų keramiką ir kitus dirbinius bei jų kaitą regione išgalint tyrinėtojų įvairiai vertinamai virvelinės keramikos tradicijai. Mokslininko nuomone, šios kultūros žmonės į analizuojamą regioną atėjo iš šiaurės vakarų (Latvijos), vakarų (Nemuno baseino) ir pietų bei pietryčių (Dniepro baseino) teritorijų. Pranešime akcentuota, kad neolito antrojoje pusėje keičiasi keramikos gaminių tradicijos, tačiau gyvenimo stilius nekinta.

Mokslininkė iš Latvijos Ilze Biruta Loze pranešime „Kai kurie nauji vėlyvojo neolito–ankstyvojo žalvario amžiaus Lagažos gyvenvietės statinių komplekso Lubano ežero šlapynėje tyrimų aspektai“ (*Some new aspects in investigation of buiding complex at Late Neolithic and Early Bronze age Lagaža settlement, Lake Lubans wetland*) pateikė naują Lagažos gyvenvietėje atidengtų statybinių konstrukcijų mokslinį vertinimą. Išlikusios stulpavietės (viengubos ir dvigubos eilės), dėmės, pavieniai balkiai rodo buvus keletą stačiakampio plano antžeminių pastatų. Šių pastatų viduje ir kieme gausiai surasta išpūdinių archeologinių radinių: puoštos keramikos šukių, molinių figūrėlių, kaulinių ornamentuotų plokštelių ir raginių dirbinių.

Kolega iš Baltarusijos Mikola Kryvaltsevichius (Baltarusijos istorijos institutas) pristatė pranešimą tema „Naujausi III tūkst.–II tūkst. pr. Kr. pradžios laidosenos Baltarusijos teritorijoje tyrimų rezultatai“ (*The new results in the investigation of burials of the 3rd – early 2nd millennium BC on the territory of Belarus*), kurio metu naujai interpretavo senus ir pateikė naujus duomenis apie šio laikotarpio laidoseną Baltarusijos teritorijoje. Atskirai buvo aptarti ir išryškinti skirtingoms kultūrinėms grupėms (rutulinių amforų, virvelinės keramikos, Dniepro vidurupio ir kt.) būdingi laidojimo apeigų ir įkapių bruožai, taip pat paviešinti turimi laidojimo objektų ¹⁴C datavimai. Mokslininkas pabrėžė Dniepro vidurupio kapuose stipriai jaučiamą stepių kultūrų įtaką ir į aplinkines teritorijas plintančią Dniepro vidurupio kultūros įtaką.

Doktorantė Evgenia Tkach (Materialinės kultūros institutas, Rusija) pranešime „Akmeniniai kovos kirviai Dauguvos regiono aukštupyje: periodizacijos ir chronologijos klausimai“ (*Stone battle-axes in the Upper Western Dvina region: questions of periodization and chronology*) analizavo įvairių šalių mokslininkų XX a. sukurtas kovos kirvių tipologines sistemas ir pristatė bendrą unifikuotą šių dirbinių tipologinę sistemą Šiaurės Europos rytinei daliai. Bandyta pateikti bendrą Šiaurės vakarų Rusijai, Baltarusijai, Rytų Baltijos regionui atstovaujančią kovos kirvių (III–II tūkst. pr. Kr.) chronologiją. Į analizuotas tipologines sistemas taip pat pateko dalis kitokių tipų kirvių, kurie dažnai kai kurių tyrinėtojų nepriskiriami tikriesiems kovos kirviams.

Prasidėjus paskutinei konferencijos sesijai, penkių tyrėjų iš Lietuvos – Vytenio Podėno (Vilniaus universitetas), Aleksiejaus Luchtano (Vilniaus universitetas), Agnės Čivilytės (Lietuvos istorijos institutas), Evaldo Babensko (eksperimentinės archeologijos klubas *Pajauta*), Jurgos Bagdzevičienės (Lietuvos dailės muziejaus P. Gudyno restauravimo centras) – pranešimą „Metalų apdirbimas ankstyvuosiuose piliakalniuose: techninės keramikos vertinimas“ (*Metalworking in early hillforts: Verifying technical ceramics*) perskaitė magistrantas Vytenis Podėnas. Ši grupė pateikė naujausius keramikos, rastos tyrinėjant šiaurės rytų Lietuvoje esančius Narkūnų, Kerelių, Sokiškių ir Nevieriškės piliakalnių, instrumentinius (XRF, mikrocheminė kokybinė analizė, SEM/EDX, rentgenografija) ir eksperimentinius tyrimus. Remdamiesi gautais

rezultatais, autoriai sprendė keramikos klasifikacijos problemą. Atkreipus dėmesį į mažą techninės keramikos kiekį ir jos chronologinį epizodiškumą, iškelta hipotezė, kad I tūkst. pr. Kr. metalo liejimu tikriausiai užsiėmė keliaujantys metalurgai.

Konferencijos antrosios dienos programą užbaigė Algimantas Merkevičius (Vilniaus universitetas) pranešimu „*Pelkių žmonės Lietuvoje. Kai kurie ankstyvosios baltų religijos bruožai*“ (*Bog bodies in Lithuania. Some features of the Early Baltic Religion*), kurį pradėjo teiginiu, kad visos priešistorinės visuomenės turėjo religiją, tačiau tik keli archeologai kreipia į tai dėmesį ir ją tyrinėja. Pabrėžta religijos svarba visuomenėms ir iškeltas retorinis klausimas: ar įmanoma religiją rekonstruoti naudojantis tik archeologiniais duomenimis. Pranešime analizuota religinių ritualų ir žmonių aukojimo problematika. Pranešėjas teigė, kad šiaurės vakarų Europoje žinoma apie 2 000 priešistorės laikotarpiu vandenyje paaukotų asmenų, vadinamų *pelkių žmonėmis*. Pateikti duomenys apie Lietuvoje, Turlojiškės archeologiniame komplekse, tyrimų metu ir atsitiktinai surastus žmonių palaikus, interpretuojamus kaip paaukottus vandenyje religinių ritualų metu. Pranešėjas lygino šiaurės vakarų Europos *pelkių žmones* su surastais Turlojiškėje ir išryškino gana daug panašių bruožų. Pranešimo pabaigoje buvo pateikti duomenys apie Turlojiškės vietovės gamtinę aplinką vėlyvosios priešistorės laikotarpiu teigiant, kad šios bendruomenės žmonės gyveno salose, apsupti vandens – seklių ežerų ir Kirsnos upės.

Pasibaigus pranešimams, keletas Lietuvos ir užsienio tyrėjų apibendrino šiame renginyje analizuotas

mokslines problemas, pageidavo dažniau organizuoti tokio pobūdžio renginius. Kylančius klausimus aptarti ir diskusijas tęsti konferencijos dalyviai buvo pakviesti socialinio vakaro aplinkoje. Be to, visi konferencijos dalyviai buvo pakviesti dalyvauti 2016 m. rugpjūčio 31–rugsėjo 4 d. Vilniaus universitete vyksiančioje XXII Europos archeologinėje konferencijoje.

Kitą dieną konferencijos dalyviai vyko į Archeologijos katedros organizuotą ekskursiją po Pietų Lietuvą. Aplankyta dalis žinomų archeologinių vietovių – Papiškių 3 ir 4 akmens amžiaus gyvenvietės (Vilniaus r.), Titno ežero titnago kasyklos ir apdirbimo vietos bei Barčių piliakalnis (Varėnos r.). Ekskursininkai taip pat lankėsi Merkinės apylinkėse (Varėnos r.), kur nuo neseniai pastatyto apžvalgos bokšto stebėjo gretimai esančius archeologinius objektus ir diskutavo apie įvairias šios vietovės geomorfologijos bei apgyvendinimo problemas. Ekskursijos dalyviai taip pat užkopė į Merkinės piliakalnį ir lankėsi naujai po remonto atvertame Merkinės muziejuje. Išvykos metu E. Šatavičius, A. Kuncevičius ir Žygimantas Buržinskas supažindino užsienio ir Lietuvos mokslininkus su pagrindiniais regiono objektais ir svarbiausiais jų tyrimų rezultatais.

Renginio organizatoriai nuoširdžiai dėkoja visiems dalyviams už informatyviuos pranešimus ir įdomias diskusijas, taip pat rėmėjams – Lietuvos nacionaliniam muziejui, Vilniaus dailės akademijai, Lietuvos archeologijos draugijai, svečių namams „Downtown Forest“ ir kitiems – už iniciatyvos palaikymą ir visokeriopą pagalbą rengiant konferenciją.

Egidijus Šatavičius, Gabrielė Gudaitienė